

Matajur

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

Sped. in abb. post. N. 9-7418
II gruppo
Poština plačana v gotovini

List izhaja z vsemi potrebnimi dovoljenji vidijskih oblasti.

Il giornale si stampa col permesso delle Autorità della provincia di Udine.

ZAČASNO UREDNIŠTVO IN UPRAVA V ŠT. PETRU OB NADIŽI

Leto I. — Štev. 3

Lit. 15.—

ČEDAD, 31. OKTOBRA 1950.

Smo beneški Slovenci ZA VAHTE

Nek Furlan, ki gre v Rim, bo vedno brez strahu dejal: »O soi furlan«. Prav tako bo tudi Sicilijan, ki pride v severno Italijo dejal: »Siciliannu suggnu«. Prebivalec naših dolin pa si često ne upa reči: »Sem Slovenec iz Beneške Slovenije«. Zakaj tako?

Beneški Slovenci smo bili vedno potiskani v ozadje in ker je tudi naš prelep kočček domače zemlje ob skrajni meji, se nas je vedno pozabljalo. To smo še najbolj čutili pri našem kulturnem življenju, posebno v našem šolstvu, ko se nismo smeli učiti v materinščini. Koder smo do danes hodili po Italiji, smo se vedno bali priznati, da smo Slovenci ker smo vedeli, da nas bodo po strani pogledali in osumili, če smo sploh iz Italije.

To se je dogajalo iz roda v rod, skozi celo stoletje in ni čuda, da se je v vsakem beneškem Slovencu pojavil čut manjvrednosti.

Vedno so nas smatrali za manj vredne, razen kadar je bilo treba iti v vojsko ali kadar je bilo treba plačevati davke. V vseh drugih ozirih pa so z nami vedno slabo postopali in se stalno brigali le, kako bi nas čimprej raznarodili.

Če dva naša človeka govorita v občinskem uradu med seboj v svoji materinščini, se takoj oglasi občinski tajnik, ki ju osorno pozove: »Kje pa mislita da sta? Tukaj sta vendar v občinskem uradu, ne pa v kakšni gostilni.«

Te vrste »prosvetljenci« mislijo namreč, da se lahko govori v slovenščini samo po gostilnah, drugod pa je treba govoriti edino le v italijanščini, ki je zanje nekaj jezika izbrancev. Kvečjemu dopustijo še furlanščino, ki ima brez dvoma precej slovstva in jo govorijo v naši pokrajini morda več kot italijanščino, ki pa ni zaradi tega v nobenem o-

ziru nekaj več, ali nekaj boljše-ga, kakor pa je slovenščina.

Ta občutek manjvrednosti je tudi posledica propagande po kateri je vsakdo, ki govori po slovensko, tudi sovražnik države in pa posledica skrajne bede v kateri živi naše ljudstvo.

Tako je tudi kadar se komu iz naših krajev posreči, da lahko s šolanjem izboljša svoj položaj in si uredi svoje življenje kje drugje, proč od teh krajev, ki ga spominjajo samo na bedo in ponižanja. Ali kadar se neko dekle, ki je služilo v Genovi ali v Milenu vrne domov ter skuša govoriti čimveč samo v italijanščini, ker se mu zdi, da bo tako pokazalo vsem, da je nekaj več od drugih odkar je bilo po svetu.

Vsakdo v tej deželici se čuti Slovenca ker ve, da so njegovi starši vedno govorili le ta jezik. Vendar se sramuje to priznati, ker je Slovenec bolj reven od drugih, tudi od Furlana, ki mu vsaj ni treba delati kakor črna živina.

Poleg tega moramo upoštevati še dejstvo, da ljudje, ki so kolikaj oddaljeni od naših dolin, ne vedo, da je v Italiji neka pokrajina, kjer žive beneški Slovenci. V najboljšem primeru omenjajo samo furlansko pokrajino kot njihovo ožjo domovino.

Vsi ti ljudje so v veliki zmoti. Najbolj pa so v zmoti tisti, ki so študirali in razumejo prave vzroke, pa se vseeno sramujejo. Nikoli se ni treba sramovati bede kadar si pošten. Pač pa je treba pomagati z vsem svojim znanjem, razumom in s svojo zmogljivostjo svoji ožji domovini in se boriti za to, da bi pomagal do boljših življenjskih pogojev vsem njenim prebivalcem. Sramovati bi se moral kvečjemu le tisti, ki je kriv, da moramo še vedno živeti v taki bedi.

Podpora za planinske pašnike ki je nismo bili deležni

Videmska pokrajina je precej gorata, posebno severni del, kjer je naša deželica. Po pobočjih teh gora se posejane naše nalo vasice, njiv je tukaj zelo malo in še te so jako kumenite, da zraste na njih komaj nekaj fižola in krompirja. V višje ležečih predelih, v planinah, pa so lepi pašniki, kamor gonijo v poletnem času živino na pašo in sicer po navadi okrog sv. Petra ter ostanejo gori do Male maše, 8. septembra. Za letno bivanje živine in za izdelovanje mlečnih izdelkov se poslužujejo sira, ki jim pravijo »kazere«. Dost truda je bilo treba za gradnjo teh kazer, če pomislimo, da so morali prinesiti ves potreben material v nahrbtnem košu iz doline. Te kazere ali po nekod planje imenovane, pa so fašisti v zadnji svetovni vojni docela uničili, ker so nudile varno zavetje borecem za svobodo.

Ako gremo danes na te planine vidimo še vedno kupe razvalin, ker ljudstvo ni imelo sredstev, da bi obnovilo požgana in bombardirana poslopja. Za Breškim Jalevcem na primer ni bila obnovljena niti ena in zato ne gonijo več tja na pašo. Posledica je, da živinoreja v Brezjah peša. Vasi Karnaha, Vjškotša in Ter pa so le za silo postavile nekakšne kolibe, ki ne odgovarjajo prejšnjim dobro urejenim sira-

rnarnam. To škodo, ki so jo prizadejali fašisti med zadnjo vojno, bi morala povrniti vlada in o tem se je tudi govorilo ko je bilo v prvih povojnih letih nakazanih 40 milijonov lir za videmsko pokrajino in sicer

prav za obnovo poškodovanih sira in za izboljšanje planinskih pašnikov. Še pred nedavnim se je zopet govorilo v Rimu, da bo nakazanih za leto 1950—51 še deset milijonov v isti namen.

Ker je Beneška Slovenija v videmski pokrajini, smo pričakovali, da bo tudi naša dežela deležna del tistih 40 milijonov, ki so bili namenjeni za gospodarsko obnovo v planinah, zlasti za sira, ki so bile v resnici močno prizadete. A na žalost do danes ta dežela ni bila deležna niti najmanjše podpore, da bi lahko vsaj za silo popravila to, kar je poškodovano ali uničilo vojna. Vsi tisti, ki so obnovili sira, ne so napravili to na lastne stroške in na lastno pobudo. Vsakdo se vprašuje, kam so šli omenjeni milijoni, če jih je vlada resnično nakazala za gorati predel videmske pokrajine, saj vendar spada tudi naša dežela v celoti pod to področje.

Milijoni na papirju

Že nekaj mesecev se mnogo govori in piše o milijonih. Po časopisnih poročilih naj bi bili Furlanija, Karnija in Beneška Slovenija preplavljeni z milijoni, od izkupička za kozaške konje, pa do milijonov redne in izredne podpore, ki jo je izposloval on. Schiratti.

Res je, da so bankovci napravljeni iz papirja, vendar pa smo videli doslej samo milijone tiskane... na časopisnem papirju. Upajmo, da bodo prišli kdaj tudi v drugačni obliki v naše doline.

U četrtak bo dan ush te martvih. Usi te stari an te mladi čestijo ta dan an pokrbijo za postrojiti grobišča naših bratov, očet an mamie. Zvečer od ush vasi an od ush hišah se vidi ljudi, ki gledajo na pokopališče, ki se use svetli z lučami.

Na viljo teh prazniku imajo naši staru navado, de hodijo po lšah prosit za use duše an zato jim dajo panolo sirka al' pa hlebac kruha. U tem imaju veliku veselje ta mali.

Tud' grobišča naših partizanu smo očistili; na te eroje ne bomo nikdar pozabili, čjer so padli za nas osvobodit. Naj bo za nje največja čast.

Bodi sam pravičen - če hočeš pravico

Delegacija italijanske vlade je v Lake Success-u protestirala na odboru za kolonije pri OZN, čes, da italijanski manjšini v Libiji niso bile zajamčene manjšinske pravice, ki bi jih morala uživati.

Medtem ko se toliko govori o zatiranju italijanske manjšine v Libiji, pa se pozablja na to, kaj se godi slovenski narodni manjšini v Italiji. In Slovenci niso prišli v Italijo zaradi imperijalističnih težej kakor Italijani v Libijo, ampak živijo na svoji zemlji, na zemlji kjer so se naselili v času preseljevanja narodov že pred 1200 leti in torej imajo polno pravico do stalnega bivanja in do vseh pravic, ki pritečejo narodni manjšini. Če hoče, da bodo njeni protesti upravičeni, mora italijanska vlada najprej priznati manjšinske pravice lastnih državljanov slovenske narodnosti.

Že od osvoboditve dalje zahtevamo, ker imamo do tega pravico, da bi imeli šole v materinem jeziku in da bi se naši otroci vzgajali po lastnih narodnih tradicijah, a vse zaman. Nam vsega tega nečemo dati. Italijanska vlada, ki tako rada govori o svoji dvatisočletni kulturi in civilizaciji, o svobodi in o bratškem sožitju, kaže prav pri nas v Beneški Sloveniji rasno nestrpnost in uničuje najosnovnejše pravice in nas mislno raznaroduje. Naj nam pove Italija kaj je napravila, da bi ohranila jezik in običaje slovenskega prebivalstva v Beneški Sloveniji? Kaj so napravile razne italijanske vlade po l. 1866, da bi pomagale našemu ljudstvu do kulturnega ali gospodarskega razvoja? In kje je tista svoboda, o kateri trdijo, da je uživamo Slovenci v Italiji?

Z veliko težavo smo si priborili dovoljenje, da tiskamo ta skromni listič »Matajur«. In glej, komaj so začeli naš glas, so celo največji vladni dnevniki pozivali oblasti, naj se našega odgovornega urednika izbrise iz novinarske zbornice in te so ga potem ob izidu prve številke prijavile sodnim oblastem, brez tehtnega vzroka, z namenom, da bi tako preprečili izhajanje lista. Radi bi zadušili naš glas, a ga ne bodo. »Matajur« ni zagledal prvikatit luč šele danes, rodil se je že za časa narodno osvobodilne borbe in današnji list ni nič drugega kot nadaljevanje tistega »Matajura«, ki se je tiskal v ciklostilu v podzemeljskih votlinah naših gora, na veliko jezo fašistov, ki so takrat izlivali vse svoje sovraštvo na naš narod in na našo zemljo.

Pojkusa, da bi zatrli »Matajur«, je poven dokaz, da bi najraje uničili vse, kar ni mogel uničiti fašizem in da bi v našem ljudstvu zlomili odpor, ki hoče jezikovno in kulturno svobodo. Dobro vemo, da se bodo posluževali vseh mogočih sredstev, tudi neupravičenih prijav sodnim oblastem, da bi izbrisali v Beneški Slov. sled slovenstva, kot je »Matajur«. Toda mi smo pripravljani tudi na te in druge težke preizkušnje, ki nas čakajo.

Take so svobode, ki nam jih daje današnja »demokracija« in krščanska italijanska vlada, pa čeprav se je s podpisom mirovne pogodbe obvezala, da nam bo dala, to kar nam priteče.

Ob obisku prosvetnega funkcionarja Šolstvo v Nadižki dolini

Pred nedavnim je obiskal generalni direktor pri prosvetnem ministrstvu dr. Frajese, šole v Nadižki dolini. Nekaj neumnadnega je, da pride tako visoka osebnost iz Rima obiskat v Beneško Slovenijo šole, ki so bile še do včeraj vsem oblastem zadnja briga. Kakor nam je znano, bi moralo pokrajinsko šolsko nadzorstvo, oziroma pokrajinsko šolski nadzornik, obiskati vsaj enkrat na leto vse šole, pa naj si bodo te ob državni meji ali ne, v visokih hribih ali na lepi ravnini. Zaljubog

pa moramo ugotoviti, da vasi, ki so precej oddaljene od Vidma in leže v hribih, sploh ne vedo, če obstajajo tudi višje šolske oblasti kot je domači učitelj. V te kraje ne pride namreč njih nekdaj nadzorovati ali pogledat v kakšnem stanju so šolski prostori in kje se nahajajo. Šolski nadzornik prav gotovo ni obiskal še nobene tistih šol, kjer se vrši pouk v kleti ali v zahtli kmečki izbi in najbrže tudi ne bo prišel, da bi se preprečal na lastne oči v kakšnih okoliščinah se poučuje.

Pa pustimo to stvar zaenkrat ob strani. Vprašamo se, zakaj neki je prišel generalni direktor iz Rima v Nadižko dolino. Ni nam težko uganiti tega. Nova državna meja poteka prav blizu Nadižke doline, zato je treba polagati na šolstvo v teh vaseh posebno pažnjo. Nadzirati je treba kajpada Nadižko dolino bolj kot katero koli drugo področje, da se bodo učenci vzgajali v res pravem italijanskem duhu. Že so ustanovili knjižnice, da bi mladino pritegnile k čitanju italijanskih knjig in poklanjajo knjižne nagrade onim, ki se izkažejo »najbolj zavedni Italijanci«, to je tistim, ki prečitajo največ teh knjig. Zakaj ne poklanjajo takih nagrad otrokom, ki žive v notranjosti Italije in ki v resnici razumejo vsebino knjige pisane v italijanskem jeziku? Zato, ker jim ni do tega, da bi se naši otroci potom knjig izobrazili, ampak da bi jim potom njih, vlij čut italijanstva, pa čeprav le slabo obvladajo ta jezik, ki ni njihov. Mar ni to raznarodovanje? In za tako raznarodovanje se trošijo milijoni in milijoni, če že ne milijarde.

Denar za javna dela

Pred nekaj tedni je bilo javljeno, da so določili okrog 500 milijonov lir za javna dela v Furlaniji. Del te svote bi moral biti uporabljeno tudi v Beneški Sloveniji.

Kot smo že javili, je gornja vsota mnogo premajhna za potrebe celotne Furlanije. Do tega spoznanja je prišla tudi pokrajinska uprava v Vidmu, ki je objavila posebno poročilo, v katerem pravi, da je videmska pokrajina pasivno področje in ji je treba znatno zvišati podporo.

Vsekakor če tudi »oni« protestirajo, ni dvoma, da ima vlada vso dobro voljo obljubiti in ne izpolniti. Pa tudi to, kar je bilo že določeno, bomo gotovo še dolgo čakali.

Obljube živinorejcem

Na neki konferenci v Vidmu je bilo sklenjeno, da se bo 139 milijonov, ki so namenjeni za izboljšanje v videmski pokrajini, takole uporabilo:

75 milijonov za nakup živine za gorske predele; 10 milijonov za izboljševalna dela pri hlevih v gorskih predelih; 44 milijonov za izboljševalna dela v nižjih predelih; 6 milijonov za eksperimentalno posestvo San Gottardo in 4 milijone za pokrajinski diagnostični center za živinorejo.

Tak je torej načrt, kakor je bil sklenjen sporazumno s poslanci in senatorji. Čakajmo sedaj, da bomo videli, če bo res kaj prišlo in če bo kaj tudi za naše kraje.

Oboroževanje in beda

Vojni minister Pacciardi je javil, da bo Italija napela vse sile za reorganizacijo svoje vojske, ki jo za to priliko imenuje »svetoc«. V prihodnjih treh letih bodo potrešili v ta namen kar 1.200 milijard lir. Res čedna svota, ni kaj reči. Z drugimi besedami pomeni to, da bodo morali vsi državljani, vstevši starce, bolnike, otroke in ženske, ves ta čas potrošiti okrog 9.000 lir vsako leto na osebo za reorganizacijo svoje armade. Na ta način bo potrošila neka družina, ki šteje 5 ljudi, za vojsko približno 135.000 lir. Prav gotovo naši kmetje ne bodo sprejeli tega sklepa z navdušenjem.

Če naj bi ta nova armada 12 divizij, od katerih bi morala biti ena oklopna, služila zato, da bi se enkrat nesla po svetu našo »civilizacijo«, bomo zopet imeli nepotrebne mrtno, razvaline in solze. Ljudstvo je sito vojne.

Če pa naj bi armada služila za obrambo Italije pred kakšnim zunanjim napadom, je vlada gotovo v zmoti če misli, da je ljudstvo voljno braniti privilegije neke manjšine izbrancev, ki živi v izobilju, med

tem ko morajo množice živeti v bedi.

Težko si je zamisliti, da bi kakršna koli sprememba prinesla ljudstvu poslabšanje njegovega položaja. Zlasti je skoro nemogoče, da bi lahko bilo za prebivalce Beneške Slovenije slabše, kot je sedaj. Njihova življenjska raven je zelo nizka in tudi svobode, s katerimi se nekateri krogi tako hvalijo, so samo utopija.

Zato naše ljudstvo nima kaj braniti in

Beneški Slovenci! „MATAJUR“ je vaš list

je mnenja, da bi bilo mnogo bolje, če bi omenjene milijarde porabili za koristna javna dela. Pri nas v Beneški Sloveniji bi na ta način lahko potrošili v treh letih 1.500 milijonov lir. Lahko si predstavljate kaj vse bi napravili v naši deželici s takšno vsoto. In šele potem, ko bi se izboljšalo njegovo gospodarsko stanje, bi lahko zahtevali od ljudstva naj prispeva za reorganizacijo armade, ker takrat bi imelo vsaj nekaj, kar bi se splačalo braniti.

IZ VZHODNE BENEČIJE

ČEDAD

Mjesca oktuberja an novemberja vid'mo na našem trgu vse puno ljudi, ke pr'hajajo iz okuliških vasi prodajat kostajn. Ured bo potrkala zima na urala an trjeba bo poskrbet za oblačilo an živilo. Danas ku je tako use draho, se le malo skrbi za oblačlo an zatuo vid'mo use trhovine brez kupcu, usak'mu človeku je glauna skrb dobit' sirka, da ne bojo ob mrazu še lačni. Njive, ke su takuo maloštevilne an še te puste, ne dajo skoraj obeni družini, da b' mogla živjet' s svojim paridelkom use ljeto. Iz te stiske pa jih reši največkrat kostajn, ke v hostah nediške doline prau ljepo obradi. Koj ko zazeri ha pobero an prinesajo u Čedad na trg. Cena kostanju se suče ljetos od 10 do 20 lir za kilogram; tuo je močno malo, če mislemo kulko kilogramu kostanja je trjeba za 'dan kumtal sirka. Na Čedajski trg ga pa prodajo le tisti, ke lahko ušafajo u okolici sirak. Druhi pa muorjo it' daleč u Furlansko nižinu, še tje do Pjave, da tam zamenjujejo. Tarda an duga je pot teh romarjev, ke hodijo od doma z malim vezam peš, da ušafajo malo teh zlatega zrnja. Izmučeni od težke an duge poti, ponujajo svojo robu od hiše do hiše, se uračajo na svoji dom šele po več tje dneh. Najbujš čas za zamenjavo kostanja za sirak je okou useh svetih zatuo ke 'maju u Furlaniji navadu, da se ob tem sejmu gostijo s kostanjem, ku so zbrani usi domači pr' horkem chnjišu. Pravjo pa, de je ljetos prau slaba menjava u Furlaniji, ker je b'la velika suša an so imjel mal' sirka, zatuo pa se našim ljudem obejča prau slaba zima, ker buo mal' polente pr' hiši.

KLODIČ

Po naših travnikah an gozdah rastišo obivna vsakovrstne gobe; najbuj špagane su ardence an babe. Ugodni čas ljeta za gobe je od 15 septembra do 30 oktobra. Ljudje, ki su zarjes potrjetni, posebno današnji dan ki vlada prezposelnost, tek bus more, mladi an stari, možki an ženske vas tel čas skrbijo jih hodit pobjerat za se zaslužiti kajšen tisočak lir.

Hodit brat gobe je vrjednu, kjer kupci ki pridijo jih kupavat od deleča, iz Čedada, iz Vidma, iz Trsta, iz Trevisa in z drugih kraju, jih dobro plačuvaju, n. pr. ljetos še po 300 lir kilo.

In tud nje nu djelu težkuo; dost je imjet dobru nogò, dobru uo an ne bit zapanik. Edni ljetaju po brježu od zguoda do nuojč, kjer goba poganja iz zemje vsak moment. Tek' ima skrb in pozna prestore, jih more nabrat dan po dne po cele koše. — do dvjest an še do trideset kilu an kočemu stagniona tuo če rejč zosluziti nu dobru svotu denarja. Edni ljudje za na zamdit časa an se znajst prjed ku drugi na prestoreh, spijo kar čez nuojč po travnikah.

Vsaku ljetu je septembra mjeseca praznik Sv. Martina, pr' cerkvi, ki stoji na vrh griča blizu Klotiča. Takuo je blu tud ljetos. Po navadi če je ljepa ura pridijo h prazniku ljudje od vseh rečanskih vasi. Rečanje je okraj vasi, ki su spadale

pod Šentlensku faru, vasi šterih kamunu: Sv. Ljenart, Hrmak, Dreka an Srednje.

Ljudje su paršli hodè, s kolesami, z avtomobilami an skupine s kamjonami. Za krajam pr' Klodiču so pustiji svoje mašine an pr' nogah šli na grč do cjerkve.

MAŽAROLA

Je glas de v Raunih Rohjah, mest ki se znajde med Mažarolam an Črnim Vrhom, nekateri inženjeri s Trsta, poskušajo teren, su zagotovi existencu njeke množine premoga (okamenjenega vogja al fosilna vogja), zmješaneza z šterdeset-peštšterdesetino rama. Zarad tega naši ljudje se dovjek troštaju, de v kratkim stvar jim bo donesla punu prida. Jest mislim, de je buojš se na zanašat na stvar ki šele njema gotove potrditve.

KRAS

Nj dugo tega an gospuod od kamuna, hodeč po naši vasi, sej' ustabu v oštariji Ivana Kosmačana. Slučajnu, nu magenje potem je vstopu v oštariju tud Kančan Bruno; ku je zagleda Kančana, mu sej prbližu an začu ga poprašovat garmed njegovu malo deklico po imenu Marija Pija: »Če namreč na ljetovanju v Trstu bi se znajda dobru jid.« Kančan po resnici je odgouru: »Ja, čičca se znajde pru dobru v Trstu, hvala Bogu. Saj kaj, de je šla na potrebnaju, s troštam de kamun bi ju pošju na ljetovanje ku ki je pošju tarkaj drugih buj zdravih an manj potrebnih, pa na kamunu obeban se nje brigu za muoj čičcu nale certifikat zdravnika je jasnu dokazavu kuoj' blá oná potrebnaj. Takuo sem se poročiu Fronti in cna — za tuo jo moram pru častit — sej hitru interesirja an oskrbela za muoj čičcu an tud za druge.« Nje biu tega reku. Kakor zadražen p's sej' zadrú. »Jest sem se tuku an sem ziju kri v Greciji za muoj patriju »Val Natšione«. An le naprej rekoč: »Muoremu se tučje za italjansku patriju »Val Natšione«. An kadar nje mogu vič vekát, kjer sapa muj' že prmankovala, buj znanim glasam: »Kuo sem mogu jest narest tuo, ki kamun je že zadužen pruot Špitalu za pet milijonu lir an ki morbit zarad tegá bom še odvaržen službe.«

TAMORA

Tamora je gračica hiš oddelka Mazarnolah an se znajde kjer malu buj vesoku v brježu od telih. Pa nak je majhana vas, vsednu predi kakih šterdeset glavè živine, zatuo vas potrebuje dovjek vodè. Pa kjer an sam vodnjak ima premajhan curek, namreč malu guoš kot curek nekaj kotlá zu kuhat žganje, družne za natočit potrebnaju vodè za se an za napojiti živinu, muoreju s posodami čakati an v vrst' stat an zamujat ure in ure za de pride svoj turno. Kjer pa ljudje po dne gređo na djelu po njivah, al po travnikah an gozdah, su prsjeni iti točit vodò zve-

čer, kadar se vrniju od djela, namreč kadar su že trudni.

Vič krat rata, de kajšen za vojo šie če preteje drugega an takuo se pride do kreha an dostkrat do hujšega, kakor. na primjer, sej zgodilo leandán med dvjema ženama, katerih edna sej vrnila na duom vsa opraskana po gobcu, druga pa s vso kikje astrgano, porajoč se takuo svaštvo med družinami.

Vaščina zahteva an zarjes prav ima, naj kemunske oblasti bi oskrbjele za de bi imjela na razpolagu tarkaj vodè kot ju potrebuva za ljudi an za živinu.

PROSNID

Otroc' ki su bli na kolonijah u Trstu kot gostje tjeht tam demokratičnih organizacij, odkar so doma se ne ku smjšaju na ljepo dni ki so polekli u Trstu an si želijo tud' drugo ljeto takih počitnic, an zahualjujejo dna srca use tiste dobre (i)judi ki so tarkaj za nje skrbel'.

Tud' njihovi starši se čujejo hualežni an se zahualjujejo usjem ki so velikužno pomál svojim sinovam. Use tuo ne bo ostalo pozabljeno ne od otrok an nji od staršu.

Ta stvar se ni dopadla an stoji po nucsu tistim dvem foreštjerem k' so u naši vasi an k' živijo brez se potit za tuo k' so naši žuliji da jim zaslužijo kruh. Adan tistih, seveda sovražnik Slovencev torej tud' naš sovražnik an naših otrok, an k' za njihovo poziciju k' ima pr' nas nejmimo njihovega imena pisat, je reku de drugkrat bo on skrbel za brani da u naši vasi ne bo smeua nobelan otrok jeti u mesta kjer živijo tud' drugi Slovenci. A useceno ne bo mogel nič naprav' za tuo k' mi an naši malčki vemo da naši krvni bratje so tud' u Gorici an Trstu, kjer so bli ljetos na kolonijah naši otroci.

Pisma „Matajurju“

Dragi Matajur,

Jast sem dan djelovac sin Beneške Slovenije, k djelam u rudniku kjer kopajo željezo u Franciji. Zadnje dni e mi poslou moj brat k je še pri hiši, dan numer »Matajurjac. Močno sem biu kontent kadar sem vidu da imamo tud' mi Slovenci u Benečiji naš žurnal. Še boj kontent sem biu kadar sem ha prebrau za tuo k tam je pisana resnica o življenju naših ljudi. Ti zarjes lotaš za pravice, k taljanski guverno nam neječe dati an zatuo te bomo radi imjel an ti pomagali tu k muormo tud' mi djelouci k smo daleč od naše rodne zemje za si zaslužiti an kos kruha k u Italiji ne muoremo ga imjet.

Jast djelam eju dan, a kar bom imjeu eajt, bom rad napisou o našem živjenju daleč od naših vasi an od naših družin. A za zdej, ku sin slovenske zemje čutim da sem dužan prpomagat našemu žurnalu an vam pošljem u temu pismu 1000 frankou. Povjedou bom tud' usin ta drugim našim rojakom da naj potpirajo Est Ma-

Zakuò tam pr' Čedadu mu' prav'jo hudiču muost

(Prauca)

Ankrat' je liu dež ku iz škafa. Nadiža je močnu narasla an slopila uon od svojeha brjeha. Pederla je use muoste takuo, da se ni mohlo j'iti iz dnehá kraja do drugeha. B'la pa je d'na čiča, k' je tjela j'iti obiskat svojo staro mater, k' je blá hudò bolana. Ku je pr'šla iz Čedada ni moh'á

j'iti črzej Nadižo, patuò k' uodá je odnesla tud' ta muost, k' je tekrat pejuò črzej patok. Težkuò ji je postalo pr' sercu ku je na staro mater premišljevala, k' leži zapuščena sama na druhi kraj uodè u 'dni ubohi hiši. Začela je žalostno jokati. Use na'nkrat pa j'i skuoe' dobra misou u hlavu. Uzula je čaruje an s' oblješko sljeka, an use skup zavezala u 'dan fagotič an verglá na druhi kraj Nadiže. Sađa je tjela skočiti u maržo uodò an takuo šarkoč preplauti jo an prit' srečno na suhò. Ku je stala na brjeh takuo ku jo je Buoh na svjet dau, e se jej pr'kazou 'dan ljep an mlad fantič an je z ljepimi besjetami ku prijatou ji (d)jau: »Vid'm d' ti čes skočiti u uodò an plavoč prit' sem. Hlej, navarno b' bluo zatè, kar ne znaš dobro plavati an uodá je močno velika an deroča. Ja pa ti čem pomahát' črzej, nardju bom ljep an velik muost, a samò pod nu kondiciju. Parva duša k' pr'de črzej muoj muost to mojáe. Čiča pa, če pru je b'la mlada, je b'la močno furbasta an zvita. Hitro je b'la pr'pravjena sprej' ta pakt.

IZ ZAHODNE BENEČIJE

PLATIŠČE

Nj dugo od tega da u naši vasi otroc' k' so se igrali pri enemu hranu, so zagledali, u hiši nekega znanega prijatelja demokracije kristiane, al' celo vaški kapo od teha part'ida ki danas governa našo državo, veliko količino pušk an drugih sort orožja. U tisti hiš u tem momentu ni blo (i)judi, takuo otroc' so kar note u hranu šli an so venesli po vasi na ramena orožje. Ko so nek' možeje tuo zagledali so hitro otroke klicali an jim uzeli nevarne reč' k' so u rokè imjel. Potem seveda so hitro tud' oblasti so za tuo interesali. Spravili so gospodarja od hrama, kjer so se hranile puške, u kasano an kleka ha sprraševal višno za kuo je tiste orožje on pri svojemu duomu zadržou. Upali smo da ha boło takega človeka dal naprej višjim oblastem, a ni blu takuo: puš'li so ha spet na duom prez da bi z njem: kaj napravili; za puške pa se ne vje če so jih razad uarnil' al' jih zadržali eni. O tem fatu ni nobedan žurnal pisou an zatuo (i)judi premišljujejo zakuo tuo moučije kar usi vjedo da imjet' orožje je proibido. Višno da za demokristane je druga leč ker tistmu niso nič nardil.

Ta ljep' fantič k' ni biu druh ku sam hudč, je ku blisk hitro nardju ljep an nou mlad an se je na usò muoč smeua, kar je misliu, de mu bo hitro pršlá pod parklje ta mlada čiča. Ku je hudič čakou na druhim koneu muosta svoju žartvu, je čiča pokčala pr'sebi psá an ha spodija pruoti hudiču. Verglá je še mali kuošček sjera pred njem, da b' pas šou boj hitro. An rjes, pas je pršou prvi črzej muost, b'la je ta parva duša, k' je b'la določena za hudč ku regal, za tuo k' je nardju ljep muost. Ku je vidou hudič de ha je mlada čiča oguljufala, je zatulou an zabljaskalo se je za njem ku je hitro u pakou zbježou... Muost je pa astou še do danas an usi mu prav'jo Hudiču muost na Nadižo pr' Čedadu.

Za našu biblioteku

Oktoberja mjesca je b'la štampano u Gorici 'dna nova knjiga, k' se kliče »Beneška Slovenija«. Ta knjiga je zarjes ljepa an interesantna, debela je 150 strani an ima velik fotografij naših kraju an 'dno ljepo kartu geografsku Beneške Slovenije. To knjigo sta ju skupaj zložila dva dobro znana slovenska kulturnika, Damir Feigel in Viljem Nanut. U ljepem an domačem stilu sta pokazala u tej knjigi use tuo kar muoremo vjedati an znati od naših krajev. Ta parva part nam povje geografijo Beneške Slovenije, potem štorja naših ljudi od časa ku so pršli prvi Slovenci u naše kraje, pa tje do osvobodilne borbe. U ekonomski partii ram prkazuje kako muoremo tarpjet' za živiti na kar pride dugo razpravljanje od naši artistike an od visokih muožah k' jih je rodila naša zemja. U zadnjih straneh pa je še dosti an močno interesantnih prau an pjesmi pisanih u usjeh djaleht. Kar je ta slovenska knjiga deštjanana nam da takuo spoznamo uso našo zemjo an nje probleme bi jo muorli usi Slovenci u Benečiji.

Odgovorni urednik: TEDOLDI VOJMR
Tiskala: Tiskarna Lucchesi - Gorica
Z dovoljenjem videmskega sodišča št. 47

»Slovenjščina« - Slavia

(v kratkem opisu)

Druge važne vasi, posebnu kot oporičča oskrbi za prebivalstvu gorjanskih vseh, su Podbunjesac u Nediški dolini, 6 km daleč severnu Spjetra; Sv. Ljenarta 7 km južno-vzhodnu Spjetra; Savodnje in Klotič severnu-vzhodnu Spjetra. Kakor že buj zgor je bluò omenjenu Sv. Ljenart, Savodnje in Klotič, se znajdiju v istoimenskih dolinah.

Omenim se kot vas ki šteje najvč prebivalstva Ažlu, oddaljena Spjetra jugo-severnu samuò 1 km pot. Ažla, ki spada pod Spjetarski komun, leži pred ustjeh dolina Savodnje in Sv. Ljenarta, na visokim desnim brježu ob stošiču hudourniku Arbeča in Aborne, deloma ob podnuožju prijetne gorčice »Bardè«, ki je krajec podajšanja, ki po svoji delitvi od hrbata Matajura je odstranu z svojò dugjavo colinu Nedišku od Savonjke. — Ažla je položena v sijajni poziciji, pa kot vas nje dopadljiva. Ima preslake hiše in je prečena z prezoko cjesto. Kot mest sreča-

nja šterih potjeh, sicer od Spjetra, od Muosta, od Sv. Ljenarta in od Savodnje bi imjela imjet drugu važnost in drugači aspekt.

V Slovenjščini zemjá je splošnu dost' izdatna in tud' primerna za mnogu vrst kulture (poljedelstva). V dolinah se prdejtuje kakršna vrsta rastlinjih ku v najbujšim terenu Friulua. Če prdejlek ne zadostuje za prebivalstvu, ne izvaja zarad' maloizdatnost terena, ampá zarad' premale površine terena ki kmeti imaju na razpolagu. Zatuo, zakar tiče vprašanju poljedelstva, dežela importira vje ku kar eksportira. Posebnu prmankuvaju žita, med katerim omenim sjerak (koruza), ki po guorah čest se ne prdjela, in običajnu se perabja za pulentu. Importira tud' precej vina, četud' de bi ljudje maral' dat' šiši razvoj saditvi trte, vina in še dobrega, bi ne bluò potreba vozit' s tujoga. — Iz dežele grè na Furlaniju in še dalje, sedje, krompir, grah, senuò, drvá za žgat, kj

obrazuju svoj večji produkt. Med sadjem omenimò burje (kostanj) katerih se veliku prdjela. Čebit pomislit' de v Slovenjščini lastnost je mnogu razdejana; skor vsaka družina vred hiše in kake krave, ima kos planjce, kjeke sanažet; velike lasti in premožni kumeti, kukar po Furlaniji, na pr., v Slovenjščini sploh jih nje. Morbit' v cjeli Slovenjščini, se vdobijo kakšnih deset, petnajst kmetu al' posostniku ki imaju od treh do šterih hektarju oralne zemje in ti su primožni. Premalu kmetu jih je tud', ki imaju po eden do dva hektarja, in števiniješi su vsi drugi, med katerim jih je punu ki imaju samuò in še manj kot en čamp zemje (3500 m²) in isti su najbuj revni. Iz tegá izhaja, in labku se razume, de vrsta malih kmetu sestavja muoštvo družin ki ne moreju preživjet' s prdjelkam svoje pičle zemje in muoreju iskat pobuojšanje svojomu položaju gledè drugih načnu, pa ki dandanes je težkuò vdobit' v dežel' ki njema industrije. Rjes Slovenjščina njema industrijskih tovarn, če odvzamiš malenkost kquamolumu za žgalne peči cementa, opeke in kaku žagu, pr' katerih služuju morbit' od 400 do 500 ljudi. Rokodelstvu je malu razvit samuò v Spjetre. Za vrstu družin torej malh

kmetu, al' rečimu kontadinu, življenje je težkuò, posebnu tistim z guorah, za katere samuò lega zemje jim vpraša vič truda in manj korista kot v dolinah za objelovanje razmjernega kosa zemje, kjer v guorah vse al' skor vse muore bit' zdjelanu točnu, in vse iznešenu al' donešenu, z duoma do njive al' z njive do duoma, s kosom na hrbtu, z brjemenam na rameh al' na glavi, hodeč po strmih stazjeh; in njive objelane z lopato in matiko. Enkrat ta vrsta ljudi ki sestavja muoštvo prebivalstva, je začasnu hodila s trebuham za kruham posvjete, v Avstriju, v Nemčiju, n. pr. Pozime prej ku odjet su skopal' in prpravil' vas grunt za sijanje; su previdal drvá družin za celno ljeto, znesli guoj na njiva, prnesli z briega senuò na klanica, itd., dok nje pršu čas za iti proč po svjete, od koder su se povrnili z zaslužkam v poznim jesenu. Čez ljeto ženam in dečaci je bluò buj lahku poskrbjenje djel po gruntu: sijanje, odkopavanje, osuvanje, košnja sená, itd.; takuo družne su mogle živjet' četud' ne lahku, pa zmjeraj lahnejše in prezkrbnu kot danas. Polem v Slovenjščini kmetje, malih izvzetih, posebnu tisti v guorah, se najdiju danes v slabim položaju, kjer pr nas industrije nje,

svjet je zaprt in presposelnost vlada vsjerode.

Vrsta ljudi najbujšje staneči su trgovci, tisti sicer ki imaju po rokah oskrbovanje vsakdanjih potrebsčim za prebivalstvu, n. pr. butigari, peki, mljnari, mesari in drugi, ki že v času vojske su obogatili s čarnotargam in z zatiranjem, a danas izsisuvaju le naprej ljudi, s prodajanjem blaga s pretiranim kupam. Dobru tud' našim učiteljem, tistim sevjè ki zraven službe su vsakomere premožnih hiš — ne pa za tiste ki njemaju službe in prvič su sinovi reve družine. Pravičnu bi bluò previdat' s službo prej potrebne učitelje; pa pr nas je metoda prej previdat nepotrebne in potem potrebne — in vidim de v buojših in bliznjih prostorah su namešćeni učitelje al' učitelje, bogatih hiš.

Učenje je mnogu razširjenu v Spjetre in po Nediški dolini, pa tud' u nekaterih drugih občinskih centrah, le po dolinah. V Spjetre kjer šuolsku oskrbštvo je zmjeraj, prej in sedaj, djelaju največu pažljivost in brigu za dosegu političnih namjena, ne vdobiš analfabeta in število oseb su učitelje in profesori. Po gorjanskih vseh učenje nje dost povzdignjenu. (Konec.)